

Vrijwilligers Palliatieve
Terminale Zorg

Nederland

Laat niemand in eenzaamheid sterven

De kracht van samenwerking tussen
verpleeg- en verzorgingshuizen en
vrijwilligers palliatieve terminale zorg

Als sterven dichtbij komt

Anneke van Vliet

Anneke van Vliet (een 83-jarige vrouw met dementie in een vergevorderd stadium) ligt sinds juni 2013 op een gesloten afdeling van een zorgcentrum. Ze is altijd een wat afstandelijke vrouw geweest, die zelf geen kinderen heeft en in een dorp woonde waar ze nooit heeft kunnen aarden. Ze is wel getrouwd geweest en heeft een stiefzoon, die echter het grootste deel van het jaar voor zijn werk op zee is, en een stiefdochter die in het buitenland woont.

Het is januari 2014. Anneke gaat geestelijk en lichame-lijk hard achteruit. José, de vrouw van haar stiefzoon, zit al weken continu aan haar bed. José voelt de zorg voor de stiefmoeder van haar man op haar schouders drukken. Behalve de medewerkers van het zorgcentrum heeft Anneke niemand meer die bij haar kan zijn.

Dan hoort ze over de mogelijkheid om vrijwilligers in te zetten, als aanvulling op de zorg van de medewerkers en de aandacht die zij zelf kan geven. Iedere dag komt een gespecialiseerde vrijwilliger een aantal uren bij Anneke aan het bed zitten. José schrijft later een brief over hoe ze dit ervaren heeft: "Het hielp mij om enkele uurtjes per dag even afstand te kunnen nemen om daarna weer fris bij Anneke aanwezig te zijn. Zo heb ik Trea, Ineke, Eveline en Tom bij haar mogen ontmoeten. Wat een rust stralen deze mensen uit en wat zijn zij gemotiveerd om op deze manier vrijwillig iets voor een medemens te doen. Alle lof en eer komt deze mensen toe. Heel hartelijk dank namens onze familie en speciaal van mij."

Er zijn voor stervende bewoners en hun naasten

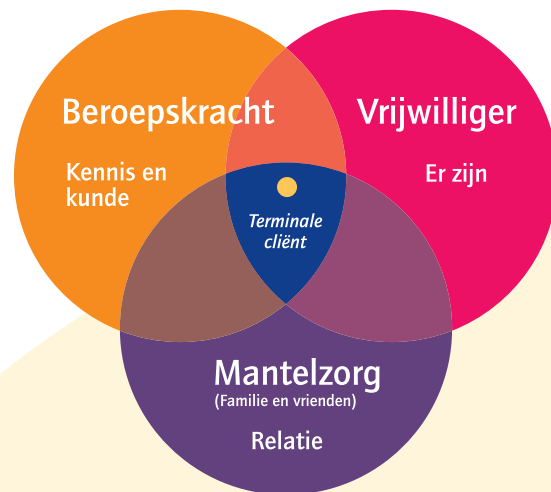
Het verhaal van Anneke van Vliet staat niet op zichzelf. Veel bewoners van verpleeg- en verzorgingshuizen hebben - net als mensen die thuis overlijden - in hun laatste levensfase behoefte aan extra aandacht en ondersteuning. Vaak voorziet familie in die behoefte. Maar wanneer het netwerk van een bewoner klein geworden is of te belast raakt, is de ondersteuning van goed opgeleide en gespecialiseerde vrijwilligers een mooie aanvulling op de zorg. Organisaties voor Vrijwillige Palliatieve Terminale Zorg (VPTZ) bieden deze bijzondere vorm van vrijwilligerszorg. Zo ontstaat 'gemeenschapszorg' voor de bewoner: de gelijkwaardige samenwerking tussen mantelzorgers, beroepskrachten en gespecialiseerde vrijwilligers als drie met elkaar verbonden cirkels rondom de bewoner:

Voor bewoners is het belangrijk dat de medewerkers van de zorgorganisatie oog hebben voor het speciale karakter van die laatste levensfase. Dat er gesproken kan worden over wensen en zorgen als de bewoner dat wil, dat emoties er mogen zijn, en dat er aandacht is voor een goede afronding van het leven, op ieders eigen manier.

Niemand vergeet de eerste bewoner die in zijn bijzijn overlijdt

Verzorgende Cordaan

Gemeenschapszorg

Wie ben ik in relatie tot de stervende mens?

Even voorstellen

Vrijwilligers Palliatieve Terminale Zorg (VPTZ) Nederland

‘Een eindje meelopen met mensen in hun laatste levensfase. Bescheiden, waakzaam, attent, met een warm meevoelend hart, een open oog en oor, ingaan op wat er van je gevraagd wordt.’

Gerdy Rudde, één van de grondleggers van VPTZ

Ruim 30 jaar na de oprichting van de eerste organisatie voor Vrijwillige Palliatieve Terminale Zorg is dit nog altijd de essentie van VPTZ-vrijwilligers: Met tijd, aandacht en praktische ondersteuning dragen opgeleide vrijwilligers er aan bij dat mensen hun laatste levensfase kunnen doorbrengen waar ze dat willen en op de manier die bij hen past. Vrijwilligers Palliatieve Terminale Zorg (VPTZ) Nederland is de landelijke vereniging van bijna 200 organisaties die vrijwillige ondersteuning bieden aan jaarlijks zo'n 10.000 mensen in de laatste fase van hun leven en hun naasten, voornamelijk in de thuissituatie en in hospices. VPTZ Nederland kent een landelijk dekkend netwerk: Overal in Nederland is ondersteuning door goed opgeleide en intensief begeleide vrijwilligers beschikbaar.

De belangrijkste taak van de vrijwilliger is **Er zijn**. Sleutelwoorden daarbij zijn **aandacht** en **aanwezigheid**. Doordat de vrijwilliger vaak veel tijd met de bewoner en

ook de familie doorbrengt kan er tussen hen een hechte band ontstaan, die wordt gekenmerkt door vertrouwelijkheid, persoonlijke betrokkenheid en emotionele steun. Signalen die de vrijwilliger opvangt en die van belang zijn voor de kwaliteit of de continuïteit van de beroepsmatige zorg, worden doorgegeven aan de beroepskrachten. Ook lichte lichamelijke verzorging kan deel uitmaken van de ondersteuning: Kussens opschudden, de zieke verleggen en in- en uit bed helpen, hulp bij eten en drinken, etc. Vrijwilligers staan open voor de vragen van bewoners en hun naasten. Zij gaan zorgvuldig op deze vragen in en waar nodig verwijzen zij door. VPTZ-vrijwilligers zijn gewend zelfstandig te werken, uiteraard in afstemming met de bewoner, de familie en de medewerkers van de zorgorganisatie.

U vindt een VPTZ-organisatie bij u in de buurt via www.vptz.nl.

Project 'Laat niemand in eenzaamheid sterven'

In het project 'Laat niemand in eenzaamheid sterven' werkten VPTZ-organisaties samen met zorgorganisaties aan goede zorg voor bewoners in de laatste levensfase. Verzorgenden zijn getraind in aandachtvolle zorg in de laatste levensfase en in de samenwerking met familie en vrijwilligers. Er zijn instrumenten ontwikkeld die verzorgenden helpen om het gesprek over het naderende

overlijden aan te gaan en de samenwerking met VPTZ vorm te geven. Binnen de zorgorganisaties is visie en beleid over de zorg rondom het levenseinde ontwikkeld. VPTZ-vrijwilligers hebben extra training ontvangen rond dementie en het samenwerken binnen een zorgorganisatie, en hebben bewoners ondersteund.

In het project werkten de volgende organisaties samen:

cordaan

Een rijke oogst

De Toolbox 'Laat niemand in eenzaamheid sterven'

Er zijn in het project 'Laat niemand in eenzaamheid sterven' tal van hulpmiddelen ontwikkeld om meer bewustwording over de palliatieve terminale fase te creëren en de samenwerking vorm te geven. Deze hulpmiddelen zijn verzameld in een digitale 'Toolbox'. Onderstaand een overzicht van de 'Tools' die zich in de box bevinden. Al deze 'tools' zijn te bestellen of gratis te downloaden via www.vptz.nl (onder thema's).

Projectverslag 'Laat niemand in eenzaamheid sterven'

Wat is er binnen het project "Laat niemand in eenzaamheid sterven" gedaan? Wat leverde dat op? Wat waren de belangrijkste succes- en faalfactoren, en wat moet je dus vooral wél en niet doen als je met dit onderwerp aan de slag gaat? De ervaringen die in het project zijn opgedaan bieden VPTZ-organisaties en intramurale zorgorganisaties volop ideeën en inspiratie hoe zij zelf goede zorg rondom het levenseinde kunnen realiseren, en hoe zij de ontwikkelde kennis, ervaring en diensten kunnen benutten.

Module 'Dementie en samenspel' voor VPTZ-vrijwilligers

VPTZ-vrijwilligers zijn goed opgeleide vrijwilligers. Naast een uitgebreide introductie cursus ontvangen zij regelmatig bijscholingen, supervisie en intervisie. In dit project is een aanvullende scholingsmodule ontwikkeld over dementie. De module maakt gebruik van de Alzheimer Experience, een multimediale tool die mensen helpt zich in te leven in de belevingswereld van mensen met dementie. Daarnaast is in de module aandacht voor de samenwerking met beroepskrachten en mantelzorgers binnen een verpleeg- of verzorgingshuis. De module bestaat uit een lesbrief voor VPTZ-vrijwilligers en een trainershandleiding. De training is zo ontwikkeld dat deze kan worden uitgevoerd door een dementie-deskundige van de intramurale zorgorganisatie samen met een VPTZ-coördinator.

Module 'Er zijn' als verzorgende

Zorg in de laatste levensfase gaat vaak meer om 'zijn' (aanwezig zijn als mens bij een ander mens in een kwetsbare situatie) dan om 'doen'. Dit vraagt van verzorgenden, die vaak echte 'doeners' zijn, een andere houding. Hoe kunnen ze van betekenis zijn voor de bewoner en diens naasten, wanneer het lijkt of zij 'niets meer kunnen doen'? Om verzorgenden te helpen deze omslag van 'doe'-zorg naar 'zijn'-zorg te kunnen maken, en hierin samen te werken met informele zorgverleners (mantelzorgers en VPTZ-vrijwilligers) is binnen het project de scholingsmodule "'Er zijn' als verzorgende" ontwikkeld. In deze module komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- Wat is palliatieve zorg? Het belang van 'Er zijn'
- Herkennen van de palliatieve terminale fase
- Communicatie over de laatste levensfase met de bewoner en diens naasten
- Communicatie over de laatste levensfase van een bewoner met collega's, artsen en andere beroepskrachten
- Samenwerking met mantelzorgers en VPTZ-vrijwilligers

Thermometer praktijk levenseinde-zorg

Om zicht te krijgen op de praktijk van de zorg rondom het levenseinde van bewoners, is een formulier ('Thermometer') ontwikkeld voor het analyseren van concrete casussen. In het project werd zorgprofessionals gevraagd om de laatste drie overlijdens waar zij bij betrokken waren te analyseren aan de hand van dat formulier. Dit bleek een goede methode om in kaart te brengen hoe de zorg in de praktijk vorm krijgt, wat daarin goed gaat en waar verbeterpunten liggen.

De vier durfvragen

Zorgprofessionals (met name verzorgenden en behandelers) pikken vaak signalen op die er op kunnen wijzen dat de bewoner achteruit gaat en dat het overlijden naderbij komt. Vaak voelen zij echter schroom om dit te benoemen of dit zelfs maar te denken, laat staan hier actie op te ondernemen. Om die reden heeft zorgorganisatie Cordaan 'de vier durfvragen' ontwikkeld, gebaseerd op een variant van de 'verrassingsvraag' die in steeds meer palliatieve zorg benaderingen wordt gehanteerd: "Zou ik verbaasd zijn wanneer deze bewoner binnen de komende drie maanden zou overlijden?"

Stroomschema

Er ontstond bij professionals van de zorgorganisatie Cordaan behoefte aan een overzichtelijk beslis- en actiemodel voor het markeren van de laatste levensfase en het eventueel inschakelen van gespecialiseerde VPTZ-vrijwilligers. Het stroomschema start met de 'verrassingsvraag' (zie hierboven) en laat stapsgewijs zien hoe de verzorgende vervolgens beslist en handelt.

Voorbeeld-folder

In een eerder project in Midden-Holland is een folder ontwikkeld die in dit project opnieuw is ingezet. De folder is gericht op bewoners, familie en verzorgenden en geeft op aansprekende manier uitleg over wat VPTZ-vrijwilligers voor bewoners kunnen betekenen en hoe zij kunnen worden ingeschakeld.

Evaluatieformulieren VPTZ-inzet

Voor de evaluatie van de ondersteuning door VPTZ-vrijwilligers zijn drie formulieren ontwikkeld: Een formulier voor de nabestaanden, één voor de Eerst Verantwoordelijk Verzorgende (EVV-er) of Persoonlijk Begeleider (PB-er), en één voor de VPTZ-vrijwilligers.

Model-samenwerkingsovereenkomst en -protocol

Essentieel voor de inzet van VPTZ-vrijwilligers in verpleeg- en verzorgingshuizen is het opbouwen van een goede werkrelatie. Daarnaast kan het nuttig zijn de samenwerkingsafspraken vast te leggen in een samenwerkingsovereenkomst. In het organisatiehandboek van VPTZ Nederland was al een model-samenwerkingsovereenkomst en –protocol opgenomen. Op basis van de ervaringen in dit project en de recente ervaringen van andere lokale VPTZ-organisaties is dit model bijgesteld.

Informatie over lokale financiering

VPTZ-vrijwilligers ontvangen geen loon voor hun werk. Toch zijn er kosten verbonden aan de organisatie van hun werk, bijvoorbeeld reiskosten en kosten voor scholing, begeleiding en matching van de vrijwilligers. VPTZ-organisaties ontvangen een tegemoetkoming in hun coördinatiekosten vanuit de subsidieregeling palliatieve zorg van het ministerie van VWS. De inzetten in AWBZ-gefinancierde zorgorganisaties mogen echter niet meegerekend worden bij de verdeling van deze gelden. Dit betekent dat VPTZ-organisaties elders financiering moeten vinden voor deze inzetten. Lokale VPTZ-organisaties en zorgorganisaties hebben in de loop der tijd vele verschillende manieren gevonden om lokaal financiering te vinden. In deze tool staan de verschillende opties (en de ervaringen daarmee) op een rijtje.

Door intensief bezig te zijn met het onderwerp palliatieve zorg, ben ik gaan ontdekken bij mezelf dat ik veel te veel in de ‘doe modus’ heb gewerkt. Hiermee ben ik eigenlijk veel te eenzijdig geweest in mijn rol als verzorgende. Voor al die bewoners die inmiddels zijn overleden kan ik het niet meer anders doen maar vanaf nu zal ik hierin echt anders zijn.

Verzorgende Zorgpartners Midden-Holland

De resultaten van het project zijn positief voor alle betrokkenen:

- In de zorgorganisatie is een sfeer ontstaan waarin het naderende overlijden van bewoners gemakkelijker herkend, benoemd en besproken kan worden. Met name verzorgenden voelen zich zekerder om met collega's, artsen, bewoners en familie te spreken over het naderende overlijden.
- Er is bij professionals meer oog voor de wensen van bewoners en naasten. Vanzelfsprekendheden (zoals het idee dat bewoners het prettig vinden om alleen op een kamer te verblijven in hun laatste levensfase) worden ter discussie gesteld.
- Er is aandacht voor de ervaringen van verzorgenden zelf, hun eigen emoties, maar ook bijvoorbeeld hun behoefte om zelf - eventueel samen met familie - de 'laatste zorg' te verlenen.
- Verzorgenden en familie zijn door de inzet van VPTZ-vrijwilligers gerust dat de bewoner niet alleen zal sterven. De inzet van vrijwilligers wordt ook door bewoners zelf zeer gewaardeerd.
- VPTZ-vrijwilligers voelen zich toegerust om mensen met dementie te ondersteunen, en vinden het prettig om ook in verpleeg- en verzorgingshuizen van betekenis te kunnen zijn.
- De zorgorganisatie waardeert de zelfstandigheid, specifieke deskundigheid en ervaring van de VPTZ-vrijwilligers. De VPTZ-betrokkenheid draagt daarmee bij aan een positiever imago van vrijwilligers als gelijkwaardige partner in de samenwerking met beroepskrachten en mantelzorgers in zorgorganisaties.

Meer informatie

Voor meer informatie over het project en de toolbox "Laat niemand in eenzaamheid sterven" kunt u terecht op www.vptz.nl (onder thema's).

*Ik huil wel eens als een bewoner komt te overlijden,
ik ben ook maar een mens.*

Verzorgende Cordaan

Colofon

Deze publicatie is ontwikkeld in het kader van het project 'Laat niemand in eenzaamheid sterven' door VPTZ Nederland i.s.m. Vilans, Actiz, Hospice en Terminale Thuiszorg Midden-Holland, Zorgpartners Midden-Holland, Markant (VPTZ Amsterdam) en Cordaan. Het project werd financieel mogelijk gemaakt door Fonds Nuts Ohra.

De titel van het project en deze publicatie is ontleend aan een boek van Jan Ruyten en Maarten de Gouw: 'Laat Niemand In Eenzaamheid Sterven - Handleiding voor het opzetten van een hospicehuis en voor het werk van de vrijwilligers'. Dit boek werd in 2001 geschreven

vanuit de overtuiging dat de missie 'Laat niemand in eenzaamheid sterven' recht gedaan wordt wanneer de centrale zorg wordt verleend door vrijwilligers, ondersteund door professionals. Vanuit die visie zijn diverse bijna-thuis-huizen opgezet, vrijwilligers-initiatieven waarin de zorg aan mensen in de laatste levensfase wordt vormgegeven door vrijwilligers in samenwerking met mantelzorgers, waar nodig aangevuld door beroepsmatige zorg. Het project 'Laat niemand in eenzaamheid sterven' bouwt voort op de kennis en ervaring vanuit deze initiatieven, en vanuit de palliatieve terminale zorg door vrijwilligers in de thuissituatie.

Dit is een uitgave van VPTZ Nederland te Bunnik, 2014

Auteur: Jos Somsen, VPTZ Nederland
Vormgeving: Van Lint in vorm, Burgh-Haamstede
Druk: Grafia, Pijnacker

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere manier dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van VPTZ Nederland te Bunnik. Het gebruik van tekst is toegestaan als toelichting of ondersteuning bij artikelen, boeken en scripties, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

*Zo zachtjes zingend en hand in hand zag ik
de ademhaling zwakker worden, de ogen gingen wijd
open en daar was de laatste ademhaling.
Wat een tevredenheid zag ik op haar gezicht.
Ik wens haar een goede reis...*

VPTZ-vrijwilliger Markant

Dit is waar we het samen voor doen!

Teammanager Cordaan naar aanleiding van bovenstaand citaat

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door:

actiz
organisatie van zorgondernemers

cordaan

fonds NutsOhra
VOOR MENS & ZORG

Markant
centrum voor mantelzorg

Terminale zorg thuis en
hospice Midden-Holland

Vilans

 Zorgpartners
Midden-Holland

**Vrijwilligers Palliatieve
Terminale Zorg**

Nederland

Bezoekadres
John F. Kennedylaan 99
3981 GB Bunnik

Correspondentieadres
Postbus 189
3980 CD Bunnik

T 030 6596266
E info@vptz.nl
I www.vptz.nl

Als sterven dichtbij komt